

УДК 347.942

П.Ф. НЕМЕШ, канд. юрид. наук, ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

ДОСЛІДЖЕННЯ ПИСЬМОВИХ ДОКАЗІВ ОСОБИСТОГО ХАРАКТЕРУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ключові слова: *письмові докази, особистий характер, судова практика, цивільний процес*

Судові докази в цивільному процесі займають надзвичайно важливе місце, оскільки без них не відбувається розгляду жодної категорії цивільної справи. Їх використання зумовлено необхідністю винести в цивільній справі обґрунтоване судове рішення, де встановлені обставини справи повинні виводитися із досліджених у суді судових доказів.

Одним із важливих доказів, який на сьогодні має найбільше поширення, виступають письмові докази, без яких немислима жодна цивільна справа (адже навіть для підтвердження сплати судового збору потрібно подавати письмовий доказ у справу). Крім того, сучасне цивільне судочинство України виділяє окрему категорію цивільних справ, вирішення якої базується на використанні виключно письмових доказів – справи наказного провадження. При цьому, сучасні вітчизняні науковці ратують за необхідність розширення видів цивільного судочинства, де, поряд із наказним провадженням, пропонують запровадити так зване «письмове провадження» [1].

Враховуючи існуючу тенденцію, яка сформувалася в теорії та практиці цивільного судочинства, важливе значення буде мати аналіз норм права та практики їх застосування, які націлені на регламентацію дослідження письмових доказів особистого характеру в цивільному процесі.

Використання письмових доказів у цивільному процесі було предметом дослідження не багатьох учених. Наразі можемо говорити, що ті науковці, які предметно вивчали письмові докази в цивільному судочинстві, загалом

звертали увагу на особливостях їх використання в цивільній справі без виокремлення специфіки дослідження письмових доказів особистого характеру. Тому метою даної статті є визначення теоретичних та практичних аспектів вилучення доказової інформації з письмових доказів особистого характеру під час розгляду та вирішення цивільних справ.

Дослідження судових доказів виступає одним із етапів судового доказування, який передуює оцінці судових доказів. За своєю суттю дослідження доказів полягає у безпосередньому вилученні суб'єктами доказування доказової інформації з джерел доказування. З метою забезпечення обґрунтованості та законності судового рішення, вилучення доказової інформації взято у суворі процесуальні рамки та відбувається у заздалегідь визначеній послідовності [2, с.315]. Дотримання вимог процесуального законодавства під час дослідження письмових доказів спрямоване на гарантування отримання якісного доказового матеріалу, на підставі якого не тільки сторони, але і суд може прийти до безпомилкових висновків про існування чи відсутність фактів у справі, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення прав і обов'язків [3, с.45].

Діючий ЦПК України в ст.186 визначає особливість дослідження судових доказів особистого характеру. Указана стаття оперує двома видами судових доказів особистого характеру: письмовими та речовими. Але саме її законодавча конструкція викликає певні нарікання. Так, згідно зі ст.186 ЦПК України, дослідженню підлягають «особисті папери, листи, записи телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції». Телеграми, листи та інші паперові носії інформації дійсно будуть виступати письмовими доказами. Проте, записи телефонних розмов розцінюються як різновид речових доказів, до яких ЦПК України включає аудіозаписи (ч.2 ст.65 ЦПК України). Стаття 186 ЦПК України говорить тільки про один спосіб дослідження доказів особистого характеру – «оголошення». Водночас даний спосіб дослідження для

аудіозапису не підходить, оскільки ним, відповідно до ЦПК України буде виступати «відтворення» (ч.1 ст.188). Правда, якщо аудіо-запис буде роздруковано та перенесено на папір для зручності його читання, то перед нами є дійсно буде письмовий доказ, що «оголошується». Вважаємо, з метою більш адекватного застосування ст.186 ЦПК України щодо записів телефонних розмов, слід визначити, у якій саме формі за вказаною статтею вони досліджуються: у письмовій чи технічній. Справа у тому, що за ст.188 ЦПК України, в якій йдеться про особливості дослідження звукозапису приватного характеру, говориться про необхідність дотримання існуючої процедури, яка передбачена в ст.186 ЦПК України [4].

Отже, письмові докази особистого характеру та речові докази приватного характеру досліджуються за однаковою процедурою, проте способи дослідження таких предметних засобів доказування різні. Так, якщо мова йде про дослідження аудіозапису приватного характеру в залі суду має бути технічна апаратура, що дає можливість відтворити сам технічний запису, в той час як для дослідження письмових доказів особистого характеру такої апаратури не вимагається. Таким чином, як бачимо, має місце здійснення різноманітних підготовчих дій, пов'язаних із дослідженням письмових та речових доказів, які містять інформацію про особисте життя певних осіб. ось чому, на нашу думку, варто редакційно ст.186 ЦПК України узгодити, виходячи із того, що в ній говориться про два об'єкти дослідження: письмовий та речовий доказ.

Особисте життя людини захищається Конституцією, яка гарантує, що інформація, яка стосується приватної сфери особи не буде без її волі розголошена стороннім особам. Конституція України чітко вказує: «кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції» (ст.31) [5]. Дане конституційне положення розвивається галузевим законодавством: листи, телеграми та інші кореспонденції можуть

використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка надіслала їх, та адресата (ст.306 ЦК України). Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. Виходить, що у випадку листування двох осіб між собою про особисте життя третьої фізичної особи потрібна згода на дослідження такого листа від адресата, автора листа та третьої особи, про яку йдеться в такому листі.

Відповідно до ст.303 ЦК України у разі смерті фізичної особи, що є власником особистих паперів або фізичної особи, особисте життя якої описується в цих особистих паперах, то згоду на їх використання в судових цілях мають надати їхні діти, вдова (вдовець), а якщо їх немає, – батьки, брати та сестри. Мало того, у ч.4 ст.306 ЦК України вказується, що «кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи» [6].

Таким чином, як бачимо, доволі велика група осіб повинна надати дозвіл на дослідження письмових доказів особистого характеру. А також визначається умова, при наявності якої можна листи, які стосуються фізичних осіб, залучати в цивільну справу: у їх змісті є доказова інформація.

Дозвіл на дослідження письмових доказів особистого характеру заноситься до журналу судового засідання. Якщо для вирішення цивільної справи доказове значення буде мати не весь, а тільки частина письмового доказу особистого характеру, згоду на його дослідження все одно потрібно буде отримати.

Слід сказати, що у цивільному процесуальному законодавстві України не закріплено презумпції мовчазної згоди, якщо не має відповіді від особи щодо дослідження письмового доказу особистого характеру. Згода має бути виражена явно – усно або письмово – з якої чітко випливає бажання особи розкрити зміст досліджуваного особистого листа, паперу тощо. Якщо згода виражається письмово,

то її слід підшивати до матеріалів цивільної справи.

Якщо особа протестує проти дослідження письмових доказів особистого характеру, то її незгода також повинна заноситися до журналу судових засідань. Наявність незгоди на дослідження письмових доказів такого типу не означає, що суд не зможе їх використати. Зможе, але таке дослідження буде проводитися в режимі закритого судового засідання. Ось чому викликає подив на практиці ситуація, коли судді, при відсутності згоди на дослідження письмових доказів особистого характеру... вилучають їх з доказової бази повністю. Зокрема, в одній з цивільних справ були заявлені на дослідження аудіозапис телефонної розмови між свідком та відповідачем, який був покинув зал судового засідання до винесення судового рішення. З цього приводу суд у своєму рішенні вказав наступне: «суд не приймає вказаний доказ як належний, оскільки відповідно до ст.186 ЦПК України, оголошення і дослідження змісту особистих телефонних розмов можливе тільки за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України» [7]. В іншій цивільній справі суд вказав таке: «не заслуговують на увагу посилення позивачки та свідка ОСОБА_10 про те, що 07.12.2012 р. о 19 год. 10 хв. в телефонній розмові ОСОБА_4 визнавала борг, оскільки відповідно до ст.186 ЦПК України зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути оголошений і досліджений у відкритому судовому засіданні тільки за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України. Відповідачка такої згоди не надає» [8]. Подібна судова практика не заслуговує на підтримку та йде всупереч встановленій процедурі, що визначена нормами цивільного процесуального законодавства України. На нашу думку, відсутність згоди необхідних осіб на дослідження письмового доказу особистого характеру не слід розцінювати як неналежність судового доказу чи підставу для його не дослідження, а слід дослідити його в закритому засіданні. Адже згода потрібна для

відкритого (виділено нами – *Авт.*) дослідження таких доказів.

Подібна ситуація на практиці складається через те, що ст.186 ЦПК України не містить прописаного правила, яке *явно* (виділено нами – *Авт.*) впливає із формально-логічного тлумачення змісту цієї статті. Так, ст.182 ЦПК РФ чітко вказує, що «без згоди цих осіб їх листування та телеграфні повідомлення оголошуються та досліджуються в закритому судовому засіданні» [9, с.396]. Чинний ЦПК України не виписує процесуальні наслідки відсутності згоди осіб на дослідження письмових доказів особистого характеру, тому на практиці трапляються часто випадки не тільки з письмовими доказами особистого характеру, але з речовими доказами приватного характеру, де суд за відсутності згоди, визначених ЦК України осіб, відмовляє у їх дослідженні в будь-якому засіданні. Так, в одній з цивільних справ позивач хотів оспорити батьківство та виключити відомості про нього з актових записів як батька дитини, оскільки дізнався, що його дружина працює порноактрисою, яка свою продукцію (фото- та відеоматеріали) розповсюджує по Інтернету. В процесі розгляду цивільної справи він ставив питання про залучення та дослідження фотографій інтимного характеру, на яких зображена його дружина, але суд дане клопотання не задовольнив, вказавши, що не має згоди дружини-відповідачки на їх залучення [10]. У цій справі показовим є те, що суд навіть не приєднав до матеріалів справи вказані речові докази приватного характеру, хоча ст.186 ЦПК України чітко говорить, що згода вимагається виключно на таку процесуальну дію як «дослідження доказів», а не на їх «залучення».

Ось чому, для уникнення в майбутньому подібних ситуацій не тільки з письмовими доказами особистого характеру, але й речовими доказами приватного характеру, слід чітко в ст.186 частиною другою прописати наступне: «За відсутності згоди осіб, вказаних у частині першій суд досліджує докази в закритому судовому засіданні, про що постановляється

ухвала суду, де вказуються особи, які беруть участь у дослідженні таких доказів».

Заради справедливості варто вказати, що не всі суди допускають подібні процесуальні правопорушення. Зокрема, в одній із цивільних справ, де не було дано згоду на дослідження доказів приватного характеру суд вказав таке: «враховуючи те, що відповідач заперечує щодо здійснення відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, які подані позивачкою в підтвердження своїх позовних вимог, суд приходять до висновку про здійснення закритого судового засідання на час відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, що мають приватний характер» [11].

Якщо проводиться закрите слухання цивільної справи для дослідження письмових доказів особистого характеру, то в судовому засіданні мають бути присутні тільки особи, які беруть участь в розгляді справи, а за необхідності – інші учасники цивільного процесу (свідки, експерти, перекладачі, спеціалісти). Але в жодному разі не публіка. Тих осіб, яких допустили в закриті судові засідання для дослідження письмових доказів особистого характеру, суддя повинен вказати у мотивованій ухвалі суду [12, с.306].

Слід пам'ятати, що в цивільній справі можуть бути проведені два види закритих судових засідань: повне, яке буде стосуватися усієї цивільної справи та неповне, яке буде стосуватися тільки деяких процесуальних дій. Якщо мова йде про неповне закриті судові засідання, то від публіки буде прихована тільки та частина слухання цивільної справи, як пов'язана із дослідженням письмових доказів особистого характеру та речових доказів приватного характеру при випадку відсутності згоди на це визначених законом осіб.

Коли завершиться дослідження письмових доказів особистого характеру у неповному закритому засіданні суддя повинен попередити всіх, хто брав участь у такому дослідженні, від необхідності утриматися від розголошення інформації, яка стала відомою їм у зв'язку із розкриттям змісту таких письмових доказів.

Підсумовуючи можна вказати, що письмові докази особистого характеру виконують доволі важливу роль у сучасній судовій практиці розгляду цивільних справ. Їх неврахування може бути підставою винесення необґрунтованих судових рішень, які не зможуть належним чином захистити права та інтереси зацікавлених осіб у справі. Дослідження письмових доказів приватного характеру має свою специфіку, яку обов'язково слід врахувати для того, щоби не були порушені чийсь суб'єктивні матеріальні права немайнового характеру: права на особисте життя. Конституція гарантує дотримання цього права, але разом із тим вона вказує на його певні обмеження. Одним із таких обмежень й існує можливість дослідження письмових доказів особистого характеру за чітко встановленою судовою процедурою, яка виписана у діючому ЦПК України. Її дотримання буде запорукою не тільки обґрунтованого, але й законного вирішення приватно-правового спору в сфері цивільного судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобрик В. І. Письмове провадження як форма оптимізації цивільного і господарського судочинства / В. І. Бобрик // Науковий вісник Міжнародн. гуманітарного ун-ту. Юриспруденція. – 2014. – № 11. – Том. 2. – С. 4–7.
2. Андрійцьо В. Д. Теоретичні проблеми доказування в цивільному судочинстві України : монографія / В. Д. Андрійцьо. – Ужгород : ТОВ «ІВА», 2014. – 410 с.
3. Треушников М. К. Судебные доказательства / Треушников М. К. – М. : ОАО «Издательский дом «Городец», 2004. – 272 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. (за станом на 28.03.2015 р.) // ВВР України. – 2004. – № 40–41, № 42. – Ст. 492.
5. Конституція України : від 28.06.1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. (за станом на 24 лип. 2014 р.) // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

7. Заочне рішення Зміївського районного суду Харківської області : від 31.10.2014 року в цивільній справі № 621/2279/14-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41202512>.

8. Рішення Конотопського міськрайонного суду Сумської області : від 26.12.2013 року в цивільній справі № 577/6379/13-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36523832>.

9. Научно-практический комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации / под ред. В. М. Жуйкова, В. К. Пучинского, М. К. Треушникова. – М. :

Городец, 2003. – 1088 с.

10. Заочне рішення Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу : від 24.03.2012 року в цивільній справі № 2-4736/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24440554>.

11. Ухвала Жовтводського міського суду Дніпропетровської області : від 18.06.2015 року в цивільній справі №176/748/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45839296>.

12. Научно-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України : пер. з рос. / [Ківалов С. В., Червоний Ю. С., Волосатий Г. С. та ін.] ; за заг. ред. Ю. С. Червонного. – К. ; О. : ЮрінкомІнтер, 2008. – 656 с.

Немеш П. Ф. Дослідження письмових доказів особистого характеру в цивільному процесі / П. Ф. Немеш // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 201–205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_37.pdf

На підставі аналізу сучасної судової практики по цивільним справам, констатується наявність неправильного застосування норм ЦПК України, які регламентують дослідження письмових доказів приватного характеру. Автором пропонується вдосконалення діючого ЦПК України, з метою уникнення на практиці безпідставної відмови в задоволенні клопотань про залучення та дослідження письмових доказів особистого характеру.

Немеш П.Ф. Исследование письменных доказательств личного характера в гражданском процессе

На основании анализа современной судебной практики по гражданским делам, констатируется наличие неправильного применения норм ГПК Украины, регламентирующих исследования письменных доказательств частного характера. Автором предлагается совершенствование действующего ГПК Украины, во избежание на практике безосновательного отказа в удовлетворении ходатайств о привлечении и исследования письменных доказательств личного характера.

Nemesh P.F. The Research of Personal Written Evidence in Civil Proceedings

This article focuses on the analysis of material regulatory, judicial practice and its application in the study of personal written evidence during the consideration and resolution of civil cases. The purpose of this research is determination of procedures features of extracting information from personal written evidence compared to written evidence general procedure in a civil case.